

DEMOKRASİYİ İDEAL ANLAMINA YAKLAŞTIRMA ÇABASI OLARAK RADİKAL DEMOKRASİ

*Yrd.Doç.Dr. Nihat BULUT**

I-GİRİŞ

Bir yönetim biçiminin ifadesi olarak demokrasi kavramının, “halkın iktidarı” anlamında, ilk kez Eski Yunan'da kullanıldığı ve kısmen de olsa uygulandığı bilinmektedir. Ne var ki, Eski Yunan'la başlayan bu süreç Orta Çağda kesintiye uğramış ve demokrasi düşüncesinin yeniden çekicilik kazanması, aydınlanma felsefesinin sonuç vermeye başlamasıyla mümkün olabilmiştir. Aydınlanma felsefesiyle birlikte yaygın bir ideal durumuna gelen demokrasi düşüncesi ulaşılan noktada durmamıştır. Bu durum demokrasinin geleceğe açık olma özelliğinden kaynaklanmaktadır ve dolayısıyla onun şimdiki anıyla sabitlenebileceği yargısına kapılmanın doğru bir yaklaşım olmadığı söylenebilir.

Radikal demokrasiye, bu sabitlenememe gerçeğinin, bugün siyaset düşüncesinde denk düştüğü yer olarak bakılabilir. Başka bir deyişle radikal demokrasiyi, yeni koşullarda mevcut demokratik anlayışın, yani liberal demokrasinin ileri götürülmesi çabası olarak telakki etmek mümkündür. Elbette liberal demokrasinin ileri götürülmesinden söz etmek, onun günümüz koşullarında bazı sorunlarla yüz yüze bulunduğunu kabul etmek demektir. Radikal demokrasi bu sorunların temelinde meşruiyet olgusunu görür; liberal demokrasinin, demokrasinin ideal anlamından uzaklaştığını, bu yüzden meşruiyet krizi yaşadığını kabul eder ve bu krizi çözerek onu demokrasinin gerçek anlamına yaklaştırmayı hedefler.

Şüphesiz günümüzün geçerli demokrasilerini deyimleyen liberal demokratik anlayışın dönüştürülerek açılmasını ve derinleştirilmesini amaçlayan böyle bir yaklaşım, aydınlanma ile başlayan “demokratik devrim” sürecine önemli bir katkı yapacaktır. Fakat böyle bir çabanın bazı sorunları veya açmazları beraberinde getirmesi de muhtemeldir.

* Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Öğretim Üyesi.

Bu çalışmada demokrasinin ideal anlamı çerçevesinde, günümüz liberal demokrasilerinin içine düştükleri kriz ele alınacak ve radikal demokratik anlayışın bu krize verdiği cevaplar üzerinde durulacaktır. Çünkü radikal demokrasiyi tanımının ve dolayısıyla demokrasinin derinleştirilmesi ve ideal anlamına yaklaştırılması çabalarını anlamının yolu buradan geçmektedir. Öte yandan bu tanıma ve anlama çabası çerçevesinde, radikal demokrasi ile liberal demokrasi arasındaki uyum ve uyumsuzluklarla birlikte, radikal demokrasiye karşı yapılan eleştirilere de değinilecek ve böylece radikal demokrasinin açmazları ya da imkansızlıkları da sergilenmeye çalışılacaktır.

Son olarak, bu çalışmada, radikal demokrasi anlayışının genel hatlarıyla ele alınacağı ve bu anlayış kapsamındaki farklı yaklaşımlar konusunda fazla ayrıntıya girilmeyeceği de vurgulanmalıdır. Bunun en önemli nedeni, radikal demokrasinin henüz gelişme aşamasını tamamlamamış bir teori olması ve radikal demokrasi kuramcıları arasında, her konuda tam bir mutabakatın bulunmamasıdır.

II- LIBERAL DEMOKRASİ VE LIBERAL DEMOKRASİNİN KRİZİ

A-Demokrasinin Anlam Kayması ve Elit Demokrasisi

Liberal demokrasinin gerek pratik, gerekse anlayış olarak zirvede bulunduğu bir zamanda yaşıyoruz. Öyle ki, "tarihin sonu" teziyle Fukuyama, Batı liberalizmine alternatif olduğu varsayılan bütün sistemlerin çökmesiyle, liberal demokrasinin ve pazar ekonomisinin evrenselleştğini ve oyunu kazandığını ilan etmektedir¹. Fukuyama'nın bu tespitini abartılı saymak ve şüpheli görmek mümkünse bile², konuya ilişkin ampirik gözlemlerden hareketle, liberal demokrasinin günümüzün yegane mümkün ve muzaffer demokrasi biçimi olduğu konusunda, hatırı sayılır bir ölçüde, mutabakatın bulunduğu söylenebilir³.

* AÜ. Erzincan Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Bkz. Francis Fukuyama, "Tarihin Sonu mu?", **Tarihin Sonu mu?**, Yayına Hazırlayan: Ercan Şen, Vadi Y., Ankara, 1998, özellikle s.14.

² Örneğin Benhabib, Fukuyama'nın tezinden hemen sonra dünyanın çeşitli bölgelerinde, sözelimi Balkanlarda patlak veren olayları liberal demokrasinin evrenselleşmediğinin kanıtı olarak göstermektedir. Bkz. Seyla Benhabib, "Demokratik Moment ve Farklılık Sorunu", **Demokrasi ve Farklılık**, Yayına Hazırlayan: Seyla Benhabib, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.11.

³ Bu konudaki tartışmalar ve eğilimler için bkz. Larry Diamond ve Marc F Platner, **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler**, Çev: Ergun Özbudun/Levent Köker, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 1994, Passim

En genel tanımıyla, tüm vatandaşların siyasal örgütlenme ve oy verme haklarının olduğu, birey-devlet ilişkilerinin hukukun üstünlüğü ilkesiyle düzenlendiği; bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altında olduğu; bu anlamda hukuk devleti ilkesine sahip ve toplumun çoğulcu niteliğini vurgulayan bir sistemi simgeleyen liberal demokrasi⁴, günümüzde gelişmiş ülkelerce benimsenen demokrasi anlayışı olmuş ve bu bağlamda Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Avustralya ve Japonya gibi ileri kapitalist ülkelerin demokrasileri bu adla anılır hale gelmiştir⁵.

Kuşkusuz liberal demokrasinin başarısının gerçek ifadesi, büyük ölçüde getirmiş olduğu ilkelerin öneminde yatar. Fakat bu başarıda onun pazar ekonomisinin gelişmesi için bir şart görevi görmesini de hesaba katmak gerekir. Bu çerçevede liberal demokrasi özel mülkiyeti koruyan bir sistem olarak, ticaret için elverişli bir zemin sağlayan hukuk devleti ilkesine güç vermekte ve bu durum onun gelişmiş kapitalist ülkelere uygulanmasını anlamlı kılmaktadır⁶.

Demek ki, liberal demokrasi günümüz gelişmiş ülkelerinin benimsemiş buldukları bir sistemdir. Fakat bugünkü haliyle söz konusu anlayışın belli bir “meşruiyet krizi” yaşadığı da son zamanlarda üzerinde durulan bir konudur. Bu kriz, Köker’in ifadesiyle, “demokratik değerlerde ifadesini bulan siyasi ideallerle, liberal demokratik siyasetin kurumsal yapısı arasında bir uyumsuzluğun, hatta bir çelişkinin var olduğunu”⁷ deyimlemektedir. Kısacası, burada, teoriyle pratik arasında bir mesafe sorunu yaşanmaktadır.

Gerçekten günümüzde demokrasi gerçeğine bakıldığında ve bu gerçekten yola çıkılarak yapılan demokrasi tanımları dikkate alındığında, teoriyle pratik arasındaki mesafe kendini çok açık bir biçimde ele vermektedir. İdeal anlamda alındığında, halkın kendi kendisini yönetmesi olarak tanımlanan demokrasi; gerçekçi bir açıdan yaklaşıldığında, genellikle olan ve olması gereken birbirinden ayrılmakta ve demokrasiye politik bir metot olarak yaklaşılmaktadır.

Örneğin Sartori, demokrasinin biri olması gerekeni, diğeri de olanı ifade eden iki anlamının bulunduğunu söylemekte⁸ ve olan ya da gerçek anlamıyla

4 Fuat Keyman, “Nasıl Bir Liberal Demokrasi”, *Diyalog*, sy. 1, 1996/1, s.98.

5 Rod Hague/Martin Harrop/ Shaun Breslin, *Comparative Government and Politics*, Macmillan Press Ltd., London, 1998, s.21.

6 Hague, s.21 vd.

7 Levent Köker, “Radikal Demokrasi”, *Diyalog*, sy.1, 1996/1, s.111.

8 Giovanni Sartori, *Demokrasi Kuramı*, Çeviren: Deniz Baykal, Ankara, s.2.

demokrasinin, "açık, birbiriyle yarışan azınlıkları yaratan bir yöntem"⁹ olduğunu belirtmektedir.

Duverger de demokrasiyi, en basit ve en gerçekçi tanımıyla, yöneticilerin dürüst ve serbest seçimler yoluyla, yönetilenler tarafından seçildiği rejim¹⁰ şeklinde tanımlamaktadır. Burada Duverger'nin demokrasiyi, halkın kendi kendisini yönettiği bir rejim olarak görmediği gerçeğine dikkat etmek gerekiyor. Gerçekten Duverger'ye göre, kelimenin tam anlamında demokrasi mümkün olmamıştır ve belki de olamayacaktır. Demokratik bir hükümet de, diğer hükümetler gibi oligarşiktir; bu da zorunlu olarak, az sayıda kişinin çoğunluğa hakimiyetini içermektedir¹¹. Bu bağlamda Duverger'nin eserlerinden birisine "Halksız Demokrasi", bir diğerine ise "Seçimle Gelen Krallar" adını vermesi ilginçtir. Bu çerçevede Duverger, başta Fransa olmak üzere, gelişmiş demokrasilerden yola çıkarak, halkın gerçek anlamda yönetime katılmaktan ziyade, yöneticilerini seçmekle yetindiğini belirtmekte¹² ve bu demokrasilerin çoğunda, rejimin nabzının seçimle gelmiş bir hükümdarda attığını, parlamentonun ise, sadece bir denge unsuru niteliği taşıdığını vurgulamaktadır¹³.

Benzer bir biçimde Lijphart, demokrasiyi halk için idare, halkın tercihleri doğrultusunda yapılan bir yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır. İdeal bir demokratik yönetimde, halkın bütün arzularına uyan bir yönetim biçiminin söz konusu olduğunu, fakat bunun hiçbir zaman mümkün olmadığını belirten Lijphart, bunun demokratik rejimlerin ulaşmayı düşledikleri bir ideal olarak kalabileceğini belirtmektedir. Yazar şu anda uygulanmakta olan demokrasileri, bu ideale kaba taslak yaklaşan gerçek demokrasiler olarak görmekte ve bu rejimlerin özelliğinin, nispeten çokça bir yurttaş grubunun uzun bir zaman boyunca arzularına cevap verebilmesi olduğunu ifade etmektedir¹⁴.

⁹ Ibid, 100.

¹⁰ Duverger'in tanımı için bkz. Sami Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Y., Ankara, 1993, s. 37.

¹¹ Maurice Duverger, *Siyasal Partiler*, Çev: Ergun Özbudun, Bilgi Y., Ankara, 1974, s. 538.

¹² Maurice Duverger, *Halksız Demokrasi*, Çev: İsmail Özü, Dördüncü Y., İstanbul, 1969, s.290.

¹³ Maurice Duverger, *Seçimle Gelen Krallar*, Çev: Necati Erkurt, Konuk Y., İstanbul, 1975, s.40 vd.

¹⁴ Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler, Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, Çev: Ergun Özbudun/Ersin Onduran, Ankara, s. 11.

Dahl ise demokrasiyi, halka ve onun tercihlerine duyarlı bir sistem olarak algılamaktadır¹⁵. Fakat Dahl günümüz demokrasilerini “polyarchy” olarak nitelendirmekte ve demokrasiyi ulaşılabilecek bir ideal olarak görmektedir¹⁶. “Ulusal devletlerin siyasal kurumlarını demokratikleştirme ve liberalleştirme çabalarının tarihsel bir ürünü olan “Polyarchy”, yönetimdeki en üst düzeyde bulunan görevlilerin kendi davranışlarını, diğer adaylarla, partilerle ve gruplarla birlikte rekabete girdikleri seçimleri kazanacak biçimde değiştirmek zorunda bırakıldıkları bir siyasal kontrol sistemidir”¹⁷. “Polyarchy” ler demokratik olmak bakımından yetersiz sayılsa da, vatandaşlara geniş bir hak ve özgürlük kümesi sağlamakla diğer yönetim biçimlerinden ayrılmaktadırlar¹⁸. Görüldüğü gibi Dahl'a göre demokrasi, kendisine ulaşılabilecek olan ideali deyimlemektedir.

Powell da çağdaş demokrasileri ele aldığı eserinde, ulus büyüklüğünde bir birimin saf demokrasi olarak işleyebilme ihtimalini şüpheli bulmakta ve buna rağmen demokrasi terimini saf anlamda kullanmanın “dünyada demokrasi yoktur” demeye geleceğini belirtmektedir. Powell'e göre, siyasal partilerin seçmenlere alternatifler örgütlediği yarışmacı seçim koşulları, demokratik sürecin tanımlayıcı niteliği sayılmalıdır¹⁹.

Huntington da, Powell'in yaklaşımına eş bir biçimde demokrasiyi, adayların oylar için serbestçe yarıştıkları ve yetişkin nüfusun hemen tümünün oy hakkına sahip olduğu hakkaniyetli, dürüst ve düzenli aralıklı seçimlerin yapıldığı bir sistem olarak tanımlamaktadır²⁰. Yazara göre bu tanım gerçekçi bir tanımdır ve bize, siyasal sistemlerin ne denli demokratik olduklarının ölçüsünü vermektedir²¹.

Kolay bir biçimde gözlenebileceği gibi, yukarıda ele alınan tanımlar, esas itibarıyla, ampirik ve betimsel bir nitelik arz etmektedir. Bu tür tanımlar demokrasinin tamamen gerçekçi gözlemlere dayanan asgari tanımları olarak nitelenebilir. Kuşkusuz bu noktada asıl vurgulanması gereken husus,

15 Robert A. Dahl, *Polyarchy, Participation and Opposition*, New Haven, Yale University Press, 1971, s. 1-2.

16 Robert A. Dahl, *Demokrasi ve Eleştirileri*, Çev: Levent Köker, Yetkin Y., Ankara, 1993, s. 278-284.

17 Ibid, s. 278.

18 Ibid, s. 283.

19 G. Bingham Powell, *Çağdaş Demokrasiler, Katılma, İstikrar ve Şiddet*, Çev: Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı Y., Ankara, 1990, s. 4.

20 Samuel P. Huntington, *Üçüncü Dalga, Yirminci Yüzyılın Sonlarında Demokratlaşma*, Çev Ergun Özbudun, S Y., Ankara, 1993, s. 4.

21 Ibid, s. 5.

gerçekçi bir gözle bakıldığında günümüz demokrasilerinin ideali yansıtmaktan uzak oldukları ve kuram ile uygulama arasında bir boşluğun bulunduğudır.

İşte bu boşluk ya da mesafe, günümüzün yerleşik, liberal demokrasilerinin “elit demokrasisi modelleri” olarak nitelendirilmelerine yol açmaktadır²². Aslında elit demokrasisi ya da demokrasi içerisinde elitçi görüş, Schumpeter’den beri gündemde olmuştur. Toplumı yöneten-yönetilen ikilemi ile değerlendiren elitçi görüş, demokrasiyi bir yönetici seçimi olarak ele almakta ve asıl sorunun azınlığın iktidara gelişi, orada kalışı ve sorumlulukları noktasında düğümlendiğine inanmaktadır²³.

Demokrasi kuramı içinde elitist görüşü benimseyen yazarlar, daha çok yaşanan deneyimlere dayanarak, ulus büyüklüğünde bir birimin, saf demokrasi olarak işleyebileceğini şüpheli bulmakta ve demokrasiyi, özünde bir halk yönetimi değil de, yönetici kadrolar (siyasal elit grupları) arasında bir yarışma olarak görmektedirler. Demokratik elitizm²⁴ adı verilen bu görüşün ayırt edici özellikleri şu şekilde sıralanabilir.

Demokratik elitizm kuramı her şeyden önce, demokrasiyi bir yönetici seçim süreci olarak görmektedir. Fakat seçimler, uygulanacak politikaların halk ya da seçmen çoğunluğundan kaynaklandığını göstermemekte, bu konuda inisiyatif siyasal elitlere ait bulunmaktadır. Yani halk ortaya yeni bir şey koymamakta, sadece mevcutlar arasında bir tercihte bulunmaktadır²⁵. Örneğin bu görüşün öncülüğünü yapan Schumpeter’e göre, halkın demokrasideki rolü, toplumu yönetecek ve siyasal kararları alacak olan liderleri seçmek, onları oylarıyla iktidar mevkiine getirmekten ibarettir. Bu yüzden demokrasiyi tanımlamak için halk tarafından yönetim yerine, halk tarafından kabul edilen yönetim demek daha doğru olur²⁶. Aynı şekilde Sartori, demokrasilerde gerçekte halkın yönetiminden söz edilemeyeceğini²⁷, halkın rolünün sadece seçim dönemlerinde önem kazandığını ve yönetimin pratikte küçük bir elitler grubu arasında el

22 Radikal demokrasi teorisinin savunucularından Cohen ve Arato’nun bu yöndeki nitelendirmeleri için bkz. Köker, s.111.

23 Münci Kapani, “Demokratik Teori Alanında Bazı Yeni Görüş ve Tartışmalar”, **Bülent Nuri Esen’e Armağan**, AÜHF Y., Ankara, 1977, s.206.

24 Kavram için bkz. Ibid. s.207; Dennis Kavanagh, **Political Science and Political Behaviour**, George Allien Unwin Ltd., London, 1983, s.177.

25 Murat Önderman, “ Siyasal Elitizm Kuramı”, **Argumentum**, Haziran, 1991, C.I, sy. 11, s.159.

26 Schumpeter’in yaklaşımı için bkz. Kapani, s.207.

27 Sartori, s. 11-19.

değiştirerek sürdürdüğünü ifade etmektedir²⁸. Aron da günümüzün karmaşık toplumlarında halkın yönetiminden değil, halk için yönetimden söz edilebileceğini belirterek bu görüşe katılmaktadır²⁹.

Demokratik elitizmin ikinci ayırt edici özelliği, kitlenin demokrasiye olan bağlılığına ve inancına dair olumsuz bir kanaatin bulunması, buna karşın siyasal elitlerin demokratik değerler konusunda bir uzlaşma içinde buldukları ve sistemin yaşamasının veya sağlığının onların varlığına bağlı olduğu düşüncesidir³⁰. Örneğin Sartori, ortalama seçmenin ilgili ve ehliyetli olmadığı ve onun alacağı kararın başka birisi tarafından telkin edilen (telkin eden kişi ehliyetli de olabilir, ehliyetsiz de) bir karar olacağı³¹ savından hareketle, demokratik rejimlerde yönetici elit gruplarının rolünün görmezlikten gelinemeyeceğini savunmaktadır. Ona göre, demokratik ilkelere inanmış, yetenekli önderlerin varlığı, sistemin en önemli güvencesidir³². Çünkü demokraside önder ya da önderler, halka karşı sorumludurlar ve seçimler dolayısıyla halk tarafından kontrol edilmektedirler³³. Kaldı ki, demokratik elitler, değişik çıkarlar ve değişik ideolojiler etrafında toplanmış oldukları ve kendi aralarında yarıştıkları için, bölünmüş bir durumdadırlar. Bu bölünme toplumda çok-merkezli güç odakları meydana getirip, iktidar tekelleşmesini önlediği gibi, çoğulcu ve özgürlükçü düzeninin sürdürülmesine de yardımcı olmaktadır³⁴.

Öte yandan, yüksek bir katılım düzeyinin demokrasi için her zaman yararlı olmadığı düşüncesi de elitist demokratların bir başka özelliği olarak zikredilebilir. Lipset, 1930'larda Almanya'da görülen yüksek katılım düzeyinin sosyal birliğin azalmasına ve demokratik sürecin çökmesine yol açtığı savından hareketle, istikrarın, katılımın önüne çıkarılabileceği görüşündedir³⁵. Aynı şekilde Milbrath da, başarılı bir demokrasi için yüksek

28 Ibid, s.63-86.

29 Raymond Aron, *Demokrasi ve Totalitarizm*, Çev: V. Hatay, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1976, s.41.

30 Önderman, s.159.

31 Sartori, s.53.

32 Ibid. s.79.

33 Ibid, s. 80; Aynı doğrultuda Aron ve Kornhauser'in görüşleri için bkz. Kapani, s.208-209.

34 Ibid, s.209.

35 S. M. Lipset, *Siyasal İnsan*, Çev: Mete Tunçay, Teori Y., Ankara, 1986, s.13.

düzeyle bir katılımın gerekli olmadığını söylemekte ve aşırı siyasallaşmanın topluma zarar verebileceğini belirtmektedir³⁶.

Görüldüğü gibi, elitçi görüş, demokrasiyi politik bir amaç olarak ele almakta ve meşruluğunu halkın yöneticileri seçebilmesi olgusuna bağlamaktadır. Bu, Köker'in ifadesiyle, demokrasinin meşruluğunu özgürlük, eşitlik, çoğulculuk, katılım ve adalet için, birbirine bağlı bir değerler kümesinden alan "iyi siyasi toplum" idealini hedeflemesinden vazgeçilmesi anlamına gelmektedir³⁷. Bu durum, demokrasiyi, büyük ölçüde, bir yönetim metodu olarak gören günümüz liberal demokrasilerinin, meşruluk sorununu ideal anlamda çözemediklerinin kanıtı sayılmaktadır. Konuyu daha iyi anlayabilmek için liberal demokrasiyi, demokratik meşruiyet açısından ele almak gerekmektedir.

B- Demokratik Meşruluk ve Liberal Demokrasi

Siyasal iktidarın unsurlarından birisini oluşturan meşruluk, genel olarak yönetilenlerin yönetime ve yönetimin aldığı kararlara rıza göstermelerini ifade etmektedir. Demokratik meşruluk ise, bu rızanın halka dayanmasıdır ve bazı ölçütleri gerektirir. Bu çerçevede demokratik meşruiyetten söz edebilmek için, her şeyden önce, iktidarın alacağı kararlardan etkilenenlerin, karar alma sürecine özgürce katılabilmeleri gerekir. İkinci olarak, siyasal karar alma sürecine katılma imkanı, toplumu oluşturan bireylerin eşitliğini gerektirir. Fakat bu soyut anlamda eşitlik olmamalıdır. Bu eşitliğin ekonomik güç, siyasal iktidara yakınlık ve toplumsal sınıf ya da statü konumlanmalarından etkilenmemesi gerekir. Üçüncü olarak ise, bu eşitlik, siyasal sürece katılanların birbirlerini eşdeğer özneler olarak görmelerini; sürece katılmak için gereken araç ve imkanlara eşitçe sahip olmalarını ve sürecin içerdiği tartışma konularının sınırlandırılmamasını zorunlu kılmaktadır³⁸.

Bu ölçütler bağlamında liberal demokrasileri değerlendiren Köker, meşruluk krizinin boyutlarını beş madde halinde ortaya koymaktadır³⁹:

1) Devlete karşı bireyin hukuk aracılığıyla korunmasına imkan veren bireysel hak ve özgürlükler, bireyin siyasi karar-alma süreçlerine katılımı ile ilgili bir açılım potansiyeli taşımasına rağmen, bunu sağlamaktan çok,

³⁶ Lester Milbrath, *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics*, Rond and Mally Company, Chicago, 1968, s.153.

³⁷ Köker, s.111.

³⁸ Ibid, s113.

³⁹ Ibid, s.111-112.

bireyin kişisel (özel) alandaki güvenliği (dokunulmazlığı) ile ilgili olmaktadır.

2) Yerleşik demokrasilerin kurumsal yapısı ve işleyişi, temsili kurumların ve bu kurumlar içinde iş gören örgütlerin (siyasi partilerin ve baskı gruplarının) hiyerarşik, ve eşitsizlikçi (oligarşik) yapıları bireylerin siyasi sürece seslerini katmalarının önünde ciddi engeller olarak durmaktadır.

3) Buna ek olarak, günümüz dünyasında ortaya çıkan yeni oluşumlar da demokratik meşruluğun içinde bulunduğu krizi derinleştirmektedir. Bu yeni oluşumlar, soyut bireysel hak eşitliği anlayışına göre düzenlenmiş olan liberal-demokratik anayasal devlet düzeninin, bireylerin grup aidiyetleri esasında dile getirmeye başladıkları “kolektif kimliklerin tanınması” taleplerinde ortaya çıkmaktadır.

4) ...“ kültürel kimlik” içinde ifade edilen “iyi yaşam” tercihlerinin kamusal (siyasi) değil, özel (bireysel) alana ilişkin olduğunu savunan ve böylece liberal demokratik devletin bu tercihler karşısında “tarafsız”, dolayısıyla bu tercihlerin siyasi yansımalarına kapalı olmasını kabul eden anlayış, çoğulculuk ve katılım gibi demokratik meşruluğun özündeki değerleri de sınırlandırmak amacındadır.

5) Bu sınırlandırma, (2)'de belirtilen engelleyici yapılanmalarla birleşmekte ve aslında, liberal demokratik devletin meşruluğu ile ilgili krizin, kökleri çok eskilere uzanan bir başka noktayla birleştiğini ortaya koymaktadır. Buna göre liberal-demokratik kurumlaşmanın içinde yer aldığı modern anayasal devlette siyaset,... “iyi siyasi toplum”un ne olduğu ile ilgili bir arayış faaliyetleri bütünü olmayıp, devletin varlığı ve bekası ile ilgili kaygıların belirlediği bir teknik faaliyetler biçiminde anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz böyle bir anlayış büyük bir meşruiyet sorunu doğurmaktadır ve özellikle birbiriyle bağlantılı üç temel problemin altının çizilmesini gerektirmektedir. Bunlardan birincisi, liberal anlayışın siyaset ve demokratik siyasete verdiği anlam; ikincisi, siyasetin sınırları ve bu çerçevede çoğulculuğa biçilen konum; üçüncüsü ise, katılım olgusunun gerçekleşme durumudur.

Soruna siyaset ve demokratik siyasete verilen anlam açısından yaklaşıldığında, liberal demokratik anlayışın pratikte siyaseti iyi siyasi toplumu aramanın bir aracı olmaktan çıkardığı söylenebilir. Bu anlayış çerçevesinde demokratik siyaset ise, yukarıda, liberal demokrasinin tanımı yapılırken de gösterildiği gibi, kamusal kararlar almanın bir yöntemi olarak telakki edilmektedir. Gerçekten liberal anlayış ekseninde demokratik sürecin işlevi, özerk bir sivil toplumun çıkarlarını siyasal aygıtta aktarmak; siyasetin

görevi ise, özel kişiler arasındaki farklı çıkarları eşgüdümlü hale getirmektir⁴⁰.

Liberal demokratik anlayışın siyasete çizdiği sınırlar ve bu bağlamda çoğulculuğa biçtiği konum ise çok daha tartışmalıdır. Gerçekten günümüz liberal demokrasilerinin hem toplumsal, hem de yasal nedenlerle sınırlı demokrasiler haline geldikleri söylenebilir. “Elle Tutulmaz Demokrasi” adlı çalışmasında bu sorunu irdeleyen Wolin, “demokratikleştirilmiş anayasacılık” ve “anayasal demokrasi” kavramları arasında bir ayrım yapmakta ve ileri sanayi devletlerinin, “anayasal demokrasi” anlayışını benimseyerek, demokrasiyi anayasa ile sınırladıkları sonucuna varmaktadır⁴¹. Wolin’e göre burada anayasa, siyasete ve dolayısıyla demokrasiye sınır getirmekte ve demokrasiyi toplumdaki egemen iktidar gruplarıyla bağdaşacak surette tesis ederek, mevcut iktidar ilişkilerini meşrulaştırmaktadır⁴².

Wolin, böyle bir demokrasi anlayışında halkın operasyonlar için bir merkez üssü haline geldiğini ve ileri sanayi demokrasilerinde yurttaşın emeğinin, refahının ve ruhunun aynı zamanda savunulup kullanıldığını, aynı zamanda korunup sömürüldüğünü ifade ederek⁴³, sonuçta her anayasal biçimin bir yönetici sınıfın değerini ve çıkarlarını somutlaştırdığı gerçeğinden hareketle⁴⁴, liberal demokrasinin yetersizliğini ortaya koymaktadır⁴⁵.

Mouffe da liberal demokrasiyi, demokratik modelin daha geniş bir bağlama uygulanması olarak görmez. Ona göre liberal demokrasi, “bir rejim olarak algılandığında; toplumsal ilişkilerin simgesel düzenlemeleriyle

40 Jürgen Habermas, “Demokrasinin Üç Normatif Modeli”, **Demokrasi ve Farklılık**, Yayına Hazırlayan: Seyla Benhabib, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.37-38.

41 Sheldon S. Wolin, “Elle Tutulmaz Demokrasi”, **Demokrasi ve Farklılık**, Yayına Hazırlayan: Seyla Benhabib, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.54-56.

42 Ibid, s.56.

43 Ibid, s.58.

44 Ibid, s.61.

45 Kuşkusuz radikal demokratlar arasında, anayasal demokrasi anlayışı ve demokrasinin sınırı konusunda tam bir yaklaşım birliğinden söz etmek mümkün değildir. Wolin’in yukarıda ele alınan sert yaklaşımına karşın Benhabib, konuya daha ılımlı yaklaşmakta ve demokratik toplumlarda, salt çoğunluk kararıyla değiştirilemeyen ve ortadan kaldırılamayan kurucu ve düzenleyici normların anlamlarının, kapsamalarının ve yetki sınırlarının her zaman tartışılabileceğini belirtmekte ve bunun bir açılım sağlayabileceğine inanmaktadır. Seyla Benhabib, “Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru”, **Demokrasi ve Farklılık**, Yayına Hazırlayan :Seyla Benhabib, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.119-120.

ilişkilidir ve yalnızca devlet biçiminden çok daha fazlasını içerir. (Liberal demokrasi) insanların bir arada yaşamasını siyasal olarak düzenlemenin iki farklı geleneğinin kaynaşmasından kaynaklanan özgül bir biçimdir: Siyasal liberalizm (hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, kişisel haklar) ve halk egemenliğine dayalı demokratik gelenek⁴⁶. Mouffe, Antik Çağ demokrasisi ile karşılaştırıldığında modern demokrasinin ayırt edici özelliğinin “çoğulculuk” ögesinde yattığı görüşündedir. Fakat yazar, liberal demokrasinin çoğulculuk anlayışını yetersiz bulur. Ona göre liberal çoğulculuk biçimleri genellikle, çoğulculuk olgusu adını verdikleri şeyi vurgulamakla yola çıkmalarına rağmen, sonuçta bu farklılıkların icabına bakmak üzere yöntemler bulmaya çalışırlar. Amaç, farklılıkları önemsiz hale getirmek ve onu özel yaşam alanına itmektir. Bu çerçevede liberal anlayış farklılıklara olumlu bir statü tanımaz ve görüş birliği ile homojenliği reddetmez⁴⁷.

Farklılıkların öneminin ihmali ve özel yaşam alanına itilmemeleri gerçeği akla, ister istemez, toplumsal kimlik sorununu getirir. Aslında bu sorun liberal demokrasinin meşruluk krizinin en önemli boyutlarından birisi sayılır. Bu konuda günümüz liberal demokrasilerine yöneltilen eleştirinin en can alıcı noktası, sonuçta kimliklerin cinsiyet, ırk, kültür ve sınıf gibi, vatandaşlık dışında kalan kurucu öğelerini söylemden dışlamış olması gerçeğidir⁴⁸. Kamusal alanın aynılığa dayalı ve vatandaşlık kavramı ekseninde örgütlenmesi, bu alanın sömürgeleştirilmesi olarak nitelendirilmekte ve liberal demokrasinin, sivil toplumu, farklılıkların tanınma alanı olarak görmeyip, çıkar gruplarının var olduğu bir mekana indirgediği kabul edilmektedir. Son tahlilde vatandaş-birey kavramının farklı kimlik konumlarının taleplerine yanıt vermediği ve bu konumların temsil edilmesini engellediği kabul edilmekte ve bunun da ciddi bir katılım sorunu doğurduğu vurgulanmaktadır⁴⁹.

Peki ama, liberal demokrasinin hak ve özgürlüklere verdiği önem ve bu çerçevede benimsediği “çoğulculuk” olgusu, yukarıda değinilen eleştirileri boşa çıkarmıyor mu? Başka bir deyişle liberal demokrasinin, hemen her türden düşüncenin ifade ve temsil edilmesine olanak tanıyan yaklaşımının sorunu çözdüğü düşünülemez mi? Demokrasilerde farklılıkların temsil

46 Chantal Mouffe, “ Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen”, **Demokrasi ve Farklılık**, Yayına Hazırlayan: Seyla Benhabib, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.348.

47 Ibid, s.249.

48 Keyman, s.98.

49 Ibid, s.99.

edilmesi sorununu irdeleyen Anne Phillips'in vardığı sonuç, konuya ışık tutan cinsten sayılabilir. Fikirlerin temsili ile mevcudiyetin temsili birbirinden ayıran Phillips, liberalizmin fikirlerin temsiliyi sağladığını, fakat kimliklerin temsili için aynı şeyin söylenemeyeceğini ifade etmektedir⁵⁰.

Liberal demokrasileri meşruiyet krizine iten bir başka önemli etken, katılım eksikliğidir. Gerçekten liberal demokrasilerde halkın demokrasideki rolü dikkate alındığında, bunun toplumu yönetecek ve siyasal kararları alacak olan liderleri seçmek ve onları oylarıyla iktidar mevkiine getirmekten ibaret olduğu görülmektedir. Buna yukarıda değinilen kimliklerin temsil edilememe olgusu da eklendiğinde, ciddi bir katılım krizinin yaşandığı kanaati güçlenmektedir.

Bütün bunlara, bir de böyle bir anlayışın özellikle 1970'li yıllarda, ileri kapitalist toplumlarda uygulamaya konulan "asgari devletçi" yeni muhafazakar anlayışa dayanak teşkil etmesi ilave edilirse⁵¹, meşruluk krizinin boyutları daha bir ciddiyet kazanır. İşte radikal demokrasi bu gerçeklerden yola çıkmakta ve temelde liberal değerleri de ihmal etmeden, hatta onları da dikkate alarak, demokrasinin özünde yatan siyasal idealleri pekiştirmeyi ve Mouffe'nun ifadesiyle, demokratik pratiklerin çoğaltılmasını ve demokrasinin derinleştirilmesini amaçlamaktadır⁵².

III- RADİKAL DEMOKRASİ

A- Radikal Demokrasinin Anlamı ve Radikal Demokrasi Teorileri

Düşünce tarihi bakımından kökleri Rousseau'ya kadar geriye giden bir anlayışı yansıtan radikal demokrasi, özellikle günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen kurumlar üzerinde daha geniş bir biçimde yetkilendirilirse, bireylerin deneyimlerinin dönüştürücü etkiye sahip olabileceğini iddia etmektedir. Radikal demokrasi, böyle yapıldığı takdirde, bireylerin, daha fazla kamusal cesarete, hoşgörüye, bilgiye ve başkalarının çıkarları

50 Anne Phillips, "Farklılığa Nasıl Yaklaşmalı: Fikirler Politikası mı, Yoksa Mevcudiyet Politikası mı?", **Demokrasi ve Farklılık**, Yayına Hazırlayan: Seyla Benhabib, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.203.

51 Gerçekten hem ileri kapitalist ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin ekonomik liberalizme dayanak teşkil etmesinin katılımcı demokrasiyi önemli ölçüde sınırlandırdığı bugün artık üzerinde sıkça durulan bir konu haline gelmiştir. Bkz. Barry Gills/Joel Rocamora/Richard Wilson, "Düşük Yoğunluklu Demokrasi", **Düşük Yoğunluklu Demokrasi, Yeni Dünya Düzeni ve Yeni Politik Güçler**, Samir Amin/Chomsky/Andre Gunter Frank, Çev: Ahmet Fethi, Alan Y., İstanbul, 1995, s.9 vd.

52 Chantal Mouffe, "Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi?", **Modernite Versus Postmodernite**, Derleyen: Mehmet Küçük, Vadi Y., Ankara, 2000, s.310.

konusunda dikkatli olmaya yöneleceklerini varsaymaktadır. Bu gibi dönüşümlerin, demokrasinin yönetilebilirlik, çoğulculuk ve haklar konusundaki yetersizliği iddialarını gidereceği ve temsil kurumlarının çalışmalarını geliştireceği de kabul edilmektedir. Ayrıca böyle bir durumun kolektif kararlar alan kurumları, sivil girişimin, birliğin ve dayanışmanın yeni biçimlerini oluşturmaya sevk edeceği de, radikal demokrasi teorilerinin vurguladığı noktalar arasında sayılmaktadır⁵³.

Kısacası radikal demokrasi, halkın karar mekanizmalarına daha etkin bir biçimde katılımını öngören ve demokratik kurumların bu esasa göre oluşturulmasını hedefleyen bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Siyasal haklar ve oy kullanma gibi prosedürleri demokrasinin bütünü ya da kesin şekli olarak görmemeleri, demokrasinin özünde yatan siyasal idealleri pekiştirmeyi amaçlamaları ve liberal demokrasinin meşruiyet krizine cevap vermeyi hedeflemeleri, bunu yaparken de “Batı demokrasilerinde öne çıkan kimlik/farklılık politikası biçimlerini kurcalamaları”⁵⁴ radikal demokrasi kuramlarının en bariz özelliklerindedir. Fakat burada şu nokta özellikle vurgulanmalıdır; radikal demokrasi yeknesak bir teori değildir. Yani tek bir radikal demokrasi teorisinden bahsetmek yerine, radikal demokrasi teorilerinden söz etmek daha doğru olur. Nitekim konu ile ilgili literatüre bakıldığında, birbirinden farklı, ama yine de birbiriyile ilişkili radikal demokrasi teorilerinden söz edildiği görülür⁵⁵. Bunlardan en önemlileri, “müzakereci (sorgulayıcı) demokrasi” ve “agonistik (çekişmeci) demokrasi”dir.

“Tartışma” kavramını merkeze alan müzakereci demokrasi, yönetim biçimindeki kolektif karar alma süreçleri açısından meşruiyete ve rasyonelliğe ulaşmanın yolunu, bu yönetim biçimindeki kurumların, herkesin ortak çıkarı olarak görülen şeyin, özgür ve eşit bireyler arasında rasyonel ve adil biçimde yürütülen kolektif müzakere sürecinden kaynaklanmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesinde görür⁵⁶. Başka bir ifade ile müzakereci demokrasi, kolektif siyasal iktidarın kullanılmasının gerekçelendirilmesinin

53 Mark E. Warren, “ What Should We Expect From More Democracy? Radically Democratic Responses to Politics”, *Political Theory*, Volume 24, Number 2, May 1996, s.241.

54 Benhabib, *Demokratik Moment ve Farklılık Sorunu*, s.12.

55 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Alfa Y., İstanbul, 2000, s.129 vd.

56 Benhabip, *Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru*, s.104-105

ve kararların alınmasının, eşitler arasındaki özgür bir kamusal muhakeme temelinde yürütülmesini hedefler⁵⁷.

Konuyu biraz daha açarak, müzakereci demokrasi modelinin arkasında yatan fikri temele bakacak olursak, temel sorunun, toplumsal normların nasıl geçerli ve meşru olabileceği ve de bu geçerliliği ve meşruluğu sağlayan sürecin ne gibi özellikler taşıyacağı sorunu olduğunu görürüz. Bu açıdan yaklaşıldığında müzakereci demokrasi öncelikle, “ancak sonuçlarından etkilenen herkesin üzerinde anlaşacağı normların geçerli olduğunu” savunur ve bu geçerliliğin de şu üç özelliği taşıyan bir müzakere sürecinin varlığına bağlı olduğunu kabul eder. Birincisi, böyle bir müzakereye katılımı eşitlik ve simetri normlarının uygulanması, yani konuşma edimlerini başlatma, soru sorma, sorgulama ve tartışma açma bakımından herkesin eşit fırsatlara sahip olması; ikincisi, herkesin belirlenen konuşma konularını sorgulama hakkının bulunması; üçüncüsü ise, herkesin bizzat söylem usulünün kuralları ve bunların uygulanma ve yürütülme tarzı hakkında dönüşlü savlar ortaya atma hakkını elinde bulundurmasıdır⁵⁸. Hemen ifade edilmelidir ki, müzakereci demokrasi modeli, bu ilkeler ışığında, prensip olarak, konuşmanın gündemini ve katılımcıların kimliğini sınırlayan kurallar öngörmemektedir. Bu da herkese fiili konuşma içine girebilme imkanı tanımaktadır.

Agonistik demokrasi ise radikal ve çoğul bir demokrasi projesinin, şeffaf toplum mitinin tersine, çeşitliliği, çoğulluğu ve çatışmayı gerektirdiğini kabul eden ve siyasetin varlık nedenini bunlarda gören bir anlayıştır⁵⁹. Zaten adını da bu özelliğinden almaktadır. Bu anlayış çerçevesinde demokrasinin, evrensel rasyonel bir uzlaşmayı hedeflemesi söz konusu değildir⁶⁰. İhtilafların nihai olarak uzlaştırılmasının mümkün olduğuna inanmak, demokrasi projesinin ufkunu daraltacak ve onu riske sokacaktır⁶¹. Agonistik demokrasi modeli siyaseti, kolektivitedeki kamu yetkililerinin elde edebilecekleri kaynaklara ulaşmak için örgütlü, eşit olmayan toplumsal güçler arasında yürütülen meşru ve herkese açık çekişme olarak görür⁶².

57 Joshua Cohen, “Müzakereci Demokraside Usul ve Esas”, **Demokrasi ve Farklılık**, Yayına Hazırlayan: Seyla Benhabib, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.146.

58 Benhabib, *Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru*, s.105.

59 Mouffe, *Radikal Demokrasi...*, s.310.

60 Mouffe, *Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen*, s.352.

61 Ibid, s.361.

62 Wolin, s.51.

Aralarında bazı yaklaşım farkları olsa da⁶³, her iki radikal demokrasi teorisi de liberal demokrasinin kazanımlarını ihmal etmemekte, aksine onun yeniden yapılandırılmasını amaçlamaktadır. Bu yapılanma çerçevesinde demokratik yönetim sorununa iktidar ve meşruluk kavramlarına dayanarak yaklaşılmakta ve bu bağlamda demokrasi sadece bir yönetim metodu değil, aynı zamanda siyasal kararların meşruluğunu sağlayan ilkeleri ve değerleri de içeren bir kavram olarak telakki edilmektedir⁶⁴. Radikal demokrasi teorisyenleri demokrasiye bu şekilde bakarlar. Sözelimi Wolin'e göre "demokrasi, sıradan yurttaşların siyasal potansiyelleriyle, yani onların ortak ilgi alanlarını ve bunları gerçekleştirecek eylem modellerini kendi başlarına keşfetme yoluyla siyasal varlıklar haline gelme olanaklarıyla ilgilenen bir projedir"⁶⁵.

Genel olarak bakılınca, radikal demokrasi teorilerinin, meşruluğu ön plana çıkardıkları, demokratik yaklaşım konusunda elitist görüşe karşı katılımcı görüşü benimsedikleri ve çoğulculuk ögesine vurgu yaptıkları görülür.

Radikal demokrasi, doğası gereği, demokratik teori içinde elitist görüşe karşı katılımcı görüşün yanında yer alır. Elitist görüşün aksine, halkın siyasal yaşama aktif bir biçimde katılmamasını önemli bir eksiklik sayar. Bu açıdan yaklaşıldığında, radikal demokrasinin hedefi, liberal demokrasinin katılımcı demokrasiye dönüştürülmesidir. Kuşkusuz böyle bir hedefin varlığı, liberal demokrasinin katılım açısından yetersiz olduğu savına dayanır. Gerçekten radikal demokratlar, günümüz liberal demokrasilerinin katılımı giderek azalttığını, siyasal partiler ile sivil toplum arasındaki temsiliyet ilişkisinin koptuğunu ve devletin büyük ölçüde bürokratikleşerek, karar alma süreçlerini farklı kimliklerin taleplerine kapattığını iddia ederler. Daha da önemlisi, bütün bu etkenlerin sonucu olarak, devletin sivil toplum tarafından alttan denetiminin sözde kaldığını düşünürler⁶⁶.

Radikal demokrasinin bu bağlamda gündeme getirdiği öneri, devlet ile sivil toplum ilişkilerin demokratikleştirilmesi için, karar alma süreçlerinin

63 Bunlardan en önemlisi, müzakereci demokrasinin uzlaşmaya dayalı demokrasi anlayışını benimsemesine karşın, agonistik demokrasinin çatışmaya dayalı demokrasi yaklaşımını kabul etmesidir. Agonistik demokrasi yanlıları uzlaşmaya dayalı demokrasi anlayışını çoğulculuk açısından sakıncalı bulurlar. Bkz. Keyman, Türkiye ve Radikal Demokrasi, s.140; Murat Yeğen, "Liberal Demokrasiden Radikal Demokrasiye Geçiş(sizlik)ler", *Toplum ve Bilim*, Sayı 87, Kış, 2000-2001, s.184 vd.

64 Bkz. Keyman, Türkiye ve Radikal Demokrasi, s.139.

65 Wolin, s.53.

66 Keyman, Nasıl Bir Liberal Demokrasi, s.103.

kamusal alanın taleplerine açılması, daha doğrusu sivil toplum örgütlerinin karar alma süreçlerine katılmasıdır. Bunun yanında, karar alma süreçlerine katılan kişiler ve örgütler ile bu sürece alınan konular arasında siyasal etki eşitliğinin de sağlanması gerekmektedir⁶⁷.

Özetle radikal demokrasi sivil toplum örgütlerinin karar alma süreçlerine katılmalarını esas almakta, fakat bununla da yetinmeyerek, hem karar alma süreçlerine katılanlar, hem de gündeme alınan konular arasında siyasal etki eşitliğini aramaktadır. Kuşkusuz söz konusu etki eşitliği önemli bir maliyeti de beraberinde getirmektedir. Böyle bir eşitlik, ancak bu yönde yapılacak etkin mali ve kültürel düzenlemelerle mümkündür. Gerçekte liberal demokrasilerin yapmadıkları, daha doğrusu doğaları gereği yapmaktan kaçındıkları da budur.

Sonuç olarak, radikal demokrasi, liberal demokrasinin bireyin karar alma süreçlerine katılımı ile ilgili bir açılım potansiyeli taşımasına rağmen, bunu tam anlamıyla sağlamaktan uzak olduğunu kabul eder ve yurttaşların siyasal yaşama etkin katılımını öngörür. Bu çerçevede amaç, diğer alanlarda olduğu gibi, liberal demokrasiyi dönüştürmektir. Gerçekten günümüzün yerleşik liberal demokrasilerini katılım açısından ağır bir biçimde eleştiren ve onlara “cılız demokrasi”⁶⁸ adını veren Barber bile, öngörmüş olduğu güçlü demokrasi anlayışının, liberal demokrasiyle çok şey paylaştığını ve aslında uygulamada liberal argumana karşı radikal bir alternatiften çok, onun tamamlayıcısı olduğunu söyler⁶⁹.

Radikal demokrasinin bir başka önemli özelliği, çoğulculuk olgusuna vurgu yapmasıdır. Bunun anlamı, ampirik açıdan, halkın türdeş bir yapı olmadığını kabul etmek ve toplumda farklı dünya görüşlerinin, programların ve çıkarların bulunduğunu ve bunların iktidar için yarışmalarının kaçınılmaz olduğu gerçeğini teslim etmek; normatif açıdan ise bu tür farklılıkları istenilebilir bulmaktır⁷⁰. Çoğulculuk liberal demokrasinin de temel bir ilkesidir ve bu ilke çerçevesinde kültürel, sınıfsal ve ideolojik toplumsal

⁶⁷ Bkz. Ibid, s.103-104.

⁶⁸ Benjamin Barber günümüzde geçerli olan liberal demokrasi biçimini, gerçek anlamda katılıma dayanmadığı ve bireysel çıkarları ön plana alarak, yurttaşların birliğini hedef almadığı için cılız demokrasi olarak nitelermekte ve bunun karşısına etkin katılıma dayanan güçlü demokrasiyi koymaktadır. Bkz. Benjamin Barber, **Güçlü Demokrasi**, Çev: Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Y., İstanbul, 1995, s.55-56.

⁶⁹ Ibid. 160.

⁷⁰ Çoğulculuğun tanımı için bkz. George Crowder, “Çoğulculuk ve Liberalizm”, **Diyalog**, 1996/1, s.68

taleplerin temsilinin yasaklanmaması asıldır⁷¹. Radikal demokrasi çoğulculuğun önemi ve kurumsallaşması konusunda liberal demokrasiyi izler, onunla uyuşur. Fakat bu yol arkadaşlığı bir yere kadardır. Belli bir noktadan sonra radikal demokrasi, çoğulculuk konusunda liberal demokrasiyi yetersiz bulur ve onu dönüştürmeyi amaçlar. Burada ön plana çıkan sorunlar ya da kırılma noktaları, özellikle agonistik demokrasi yanlılarınınca ön plana çıkarılan, “çoğulculuğun sınırları” ve “farklılığın gerçek anlamda temsili” sorunlarıdır.

Radikal demokrasi, özellikle agonistik demokrasi çeşidiyle, liberal demokrasinin çoğulculuğun sınırlarını daralttığını ve onu, liberalizmin değerleri ve liberal toplumun sınırları ile belirlenen çoğulculuğa indirgediğini kabul eder⁷². Aslında bu durum, farklılığa vurgu yapar gözükürken, onu silmek ya da dışlamak anlamına gelir. Gerçekte yapılan şey, toplumu liberal değerler ekseninde homojenleştirmektir. Buna karşın radikal demokrasi, çoğulculuğun, heterojenliği ve kıyaslanmazlığı vurguladığının ve de tüm farklılıklara değer verilmesini gerektirdiğinin bilincindedir⁷³.

Elbette bu noktada akla şöyle bir sorunun gelmesi kaçınılmazdır: Acaba radikal demokrasinin öngörmüş olduğu çoğulculuğun bir sınırı yok mudur? Eğer yoktur yanıtı verilirse, radikal demokrasiyi, sınırların bulunmaması şeklindeki aşırı çoğulculuk biçimlerinden ayırmak mümkün olmayacaktır. Hemen belirtmek gerekir ki radikal demokrasi, sınırların bulunmadığı şeklindeki aşırı çoğulculuk biçimlerini, ortak paydadan yoksun kimlikler çoğulluğu olarak niteleyip karşı çıkar ve böyle bir çoğulculuk anlayışının, siyasal düzen boyutunu gözden kaçırdığını ve iktidar ilişkileri ile karşıtlıkları silmeye kadar gidebileceğini savunur⁷⁴. Radikal demokratik proje çoğulculuğu, son tahlilde, iktidar ilişkisinin, egemenliğin ve şiddetin ortadan kaldırılması olarak görmez. Tersine bu proje, çoğulculuğun, egemenlik ve şiddete sınır getirilmesi ve onlarla mücadele edilmesini sağlayacak bir dizi kurumun kuruluşunda yattığı görüşündedir⁷⁵.

Çoğulculuğun sınırları konusunda liberal demokrasiyi yetersiz bulan radikal demokrasi, farklılıkların temsili konusunda da aynı eğilimi taşır.

⁷¹ Liberal demokrasi anlayışı çerçevesinde çoğulculuğun anlam ve işlevi için bkz. Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997, s.209-210.

⁷² Bkz. Yukarıda s.8-9.

⁷³ Mouffe, *Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen*, s.349.

⁷⁴ *Ibid*, s.350.

⁷⁵ *Ibid*, s.351-352.

Yukarıda da vurgulandığı gibi radikal demokratlar, liberal demokrasinin, kimliklerin cinsiyet, ırk, kültür ve sınıf gibi, vatandaşlık dışında kalan kurucu öğelerini söylemden dışlamış olduğuna inanırlar. Bunun anlamı, söz konusu kimliklerin temsili konusuna duyarsız kalmaktır. Böyle bir durumu ne çoğulculuk ne de katılım olgusuyla bağdaştırmak mümkündür. Radikal demokratlar bu tespitten yola çıkarak, kimliklerin tanınmasını ve temsilini ön sıraya alırlar.

Bu çerçevede radikal demokrasi kendilerini, ırkları, etnik kökenleri, dinleri veya cinsiyetleri nedeniyle, demokratik süreçten dışlanmış hisseden grupların kimliklerinin tanınmasını ve bunların deneyimlerinin ele alınmasını savunur. Bunu siyasal eşitlik vaadinin sonucu sayar⁷⁶. Bundan da öte radikal demokrasi, siyaseti bir anlamda, farklı kimliklerin çatışması olarak görür.

Şüphesiz burada insanın aklına şu önemli sorunun gelmesi olasıdır: Acaba radikal demokrasi, kimliklere vurgu yapmakla ve siyaseti bunlar arasındaki çatışma olarak görmekle, toplumu ve insanları parçalama ve tehlikeye atma riskini de beraberinde mi getirmektedir? Kanımca böyle bir sakıncanın üstesinden gelmek, toplumdaki farklı fikir ve kimliklerin bir bütünün mütemmim cüzleri olarak görülmesi ve onlara bu yönde bir siyasal kültür kazandırılmasıyla mümkündür. Eğer farklı görüş ve kimlikler, kendilerini bütünün tamamı, yani cüz olarak görürlerse, orada barıştan ve demokrasiden söz etmek zorlaşır. Fakat bunu yapmayıp da, kendilerini ve karşılardaki diğer kimlikleri, bir ulusun bütünleyici parçası olarak kabul ederlerse, orada demokrasi sağlıklı bir biçimde işleme imkanı bulur.

B- Radikal Demokrasi-Liberal Demokrasi İlişkisi: Geçişler ve Zıtlasmalar

1- Geçişler

Radikal demokrasi ile liberal demokrasi ilişkisi ele alındığında, bu iki demokrasi biçimi arasında bir takım uyum ve uyumsuzlukların varolduğu görülür. Söz konusu uyum ve uyumsuzlukların tespiti, liberal demokrasinin radikal demokrasiye dönüşme imkanlarını sergilemesi açısından son derece önemlidir.

Bir kere radikal demokrasi de tıpkı liberal demokrasi gibi, aydınlanma düşüncesinin ürünü olarak ortaya çıkan, “demokratik devrim” den türemiştir. Bu durum, iki demokrasi anlayışının aynı zemini paylaştığının kanıtı sayılır. Böyle bir kabul, liberal demokrasi ile radikal demokrasi ilişkisinin karşılıklı

⁷⁶ Phillips, s.303.

çerçevesinde değil, uyum çerçevesinde ele alınmasını gerektirir. Konuya bu şekilde yaklaşıldığında, bu iki demokrasi arasında, belli sınırlarla kuşatılmış veya daraltılmış da olsa, bir geçiş imkanının bulunduğu görülür⁷⁷. Radikal demokrasinin, liberal demokrasinin geç modern zamanlarda içine düştüğü temsil krizini çözmeyi hedefleyen ve bu çerçevede demokrasiyi derinleştirmeyi amaçlayan bir proje olduğu hatırlanırsa, böyle bir yaklaşımın son derece mantıklı olduğu anlaşılır.

Gerçi ilk bakışta, iki demokrasi arasında, dayandıkları felsefi temeller açısından önemli bir farklılık varmış gibi gözüküyor. Bu farklılık çerçevesinde liberal demokrasi modernizmin, radikal demokrasi ise postmodernizmin ürünüymiş gibi geliyor. Liberal demokrasinin modernizmin eseri olduğu doğrudur. Fakat radikal demokrasinin postmodernizmin ürünü olduğu konusunda kesin bir yargıya varmak güçtür. Nitekim radikal demokrasi kuramının önde gelen düşünürlerinden Mouffe, postmodern akımların rasyonalizm ve öznelciliğe getirdikleri eleştirileri temellük etmenin zorunluluğundan söz etse de⁷⁸, radikal demokratik projenin modernitenin demokratik projesini izlemeyi ve derinleştirmeyi görev kabul ettiğini belirtmektedir⁷⁹. Sonuçta Mouffe'nin yaklaşımının ortaya çıkardığı gerçek, radikal demokrasinin, postmodernizmi kendi amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak gördüğü, onunla çatışmadığı, tam tersine onun siyasal yaklaşımlarını memnuniyetle karşıladığıdır.

Konu tartışılabilir cinsten olsa da, radikal demokrasinin son tahlilde, modernliğin temel ilkeleri olan eşitlik ve özgürlük üzerine bina edilmiş olması, onun modernizmle ve liberal demokrasiyle aynı zemin üzerinde durduğunu ve ikisi arasında bir geçişin mümkün olduğunu gösterir⁸⁰. Öte yandan eşitlik ve özgürlük ideallerinin yanı sıra, çoğulculuk ilkesine yaptığı vurgu da radikal demokrasiyi liberal demokrasiyle uyumlaştırır. Bu ilkeler açısından yaklaşıldığında, radikal demokrasinin yaptığı şey, liberal demokrasinin meşruluk krizini çözmek ve onu katılımcı yönde dönüştürmektir.

2- Zıtlıklar

Yukarıda sergilenmeye çalışılan uyuma rağmen, liberal demokrasi ile radikal demokrasi arasında, aşılması güç bazı zıtlıkların bulunduğu

⁷⁷ Yeğen, s.181.

⁷⁸ Mouffe, Radikal Demokrasi..., s.299.

⁷⁹ Ibid, s.313.

⁸⁰ Bkz. Yeğen, s.181, dipnot 6 ve s.182.

görülmektedir. Her şeyden önce, liberal bireyciliğin, siyaseti, bireysel çıkarların karşılıklı olarak gerçekleştirilerek artırılmasına endekslenmiş araçsal bir prosedür yığımindan ibaret görmesi, radikal demokrasi ile liberal demokrasi arasındaki ilişkinin uyum şansını düşürmekte, hatta bu ilişkiyi kopukluk noktasına getirmektedir⁸¹. Liberalizm siyaseti bireyin özel çıkarlarının artırılmasına dair bir etkinlik olarak algılar ve esas itibarıyla onun moral bir faaliyet alanı olduğunu kabul etmez. Yani siyasetin içini boşaltır. Oysa radikal demokrasi anlayışı, ama özellikle de agonistik demokrasi, siyaseti ilişkisel bir dizge olan toplumsal içinde oluşmuş farklar arasında yaşanan ve hep geleceğe açık bir çatışma ve antagonizmalar süreci olarak görür⁸².

Bu noktada akla şöyle bir sorunun gelmesi mümkündür: Acaba radikal demokrasi böyle bir anlayışı kabul etmekle, siyasi çoğulculuğu toplulukçuluğa feda mı etmektedir? Toplulukçu düşünce, sabit değerlerle bir düzen kurarak ya da toplumun tek bir ortak iyi fikriyle bütünleşebileceğine inanarak, çoğulculuğu feda eder ve farklılıkların kapışmasını engeller⁸³. Oysa radikal demokrasi teorisi, büyük ölçüde, farklılıkların kapışması gerçeği üzerine bina edilmiştir.

Demokratik siyasetin esasını uzlaşmanın mı, yoksa çatışmanın mı oluşturduğu, iki demokrasi arasındaki geçişi zorlaştıran bir başka noktadır. Liberal demokrasi, siyaseti toplumsal haller ya da bu hallerin öne sürdüğü çıkar ve kanaatler arasında gerçekleşen bir uzlaşmanın neticesi olarak görür. Radikal demokrasi ise siyaseti, toplumsal haller arası kapışmaya dayalı bir etki olarak telakki eder⁸⁴. Sözgelimi Mouffe, karşıtlığın silinmesi olanaksız niteliğini yadsımanın ve evrensel rasyonel bir uzlaşmayı hedeflemenin, demokrasinin önünde tehlike olarak durduğunu söyler⁸⁵. Radikal demokrasinin müzakereci yorumu ise, daha önce de vurgulandığı gibi, uzlaşmaya dayalı demokrasi anlayışını benimser ve bu açıdan liberal demokrasiye yaklaşır.

Liberal demokrasi ile radikal demokrasi arasında geçiş ya da uyum sorununun bir kopukluk ilişkisine dönüştüğü üçüncü nokta, bizzat siyasetin esasına ilişkindir. Liberal demokrasi, siyasetin rasyonel müzakere veya iletişim üzerinden gerçekleşebileceğini düşünür. Radikal demokrasi ise, bilhassa agonistik demokrasi biçimiyle, toplumun ontolojisinden hareketle, iktidarın ve

81 Ibid, s.182-183.

82 Ibid, s.183.

83 Bkz. Mouffe, Radikal Demokrasi..., s.313.

84 Bkz. Yeğen, s.183-184

85 Mouffe, Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen, s.352.

dolayısıyla gücün siyaset etkinliğin içindeki yerinin silinemezliğinin rasyonel bir müzakere ve iletişimi imkansız kıldığını savunur⁸⁶. Bunun açık anlamı, ideal bir konuşma durumunun mümkün olmadığıdır.

Aslında siyasetin esasına ilişkin sorun o kadar çetin bir sorundur ki, radikal demokrasi teorileri arasında bile bir uyumun bulunduğunu söylemek zordur. Nitekim radikal demokrasi teorileri, liberal ve cumhuriyetçi siyaset biçimlerinin dışında, üçüncü bir biçim inşa etme konusunda uyuşmalarına karşın, detaylara inildiğinde, birbirlerinden ayrıldıkları ve müzakereci demokrasinin liberal demokrasiye yaklaştığı görülür.

Müzakereci demokrasiye göre, ortak iyiye ve adalete dair kararlar, özgür ve eşit bireyler arasında rasyonel olarak yürütölen müşterek bir sorgulamanın sonunda alınmalıdır. Demokratik toplumda meşruiyetin kaynağı bu sorgulamadır. Bu sorgulama çerçevesinde tüm vatandaşlar rasyonel müzakereye dahil edilmeli, müzakere konusu itibarıyla sınırlandırılmamalı ve ideal bir konuşma durumu tesis edilmelidir⁸⁷. Müzakereci demokrasinin bu yaklaşımına karşılık, agonistik demokrasi, yukarıda da belirtildiği gibi, toplumun ontolojisinden hareketle ideal bir konuşma durumunun imkansız olduğunu söyler. Agonistik demokrasiye göre, toplumsal farklılıkların bulunduğu yerde, herkes için geçerli ilkelerle başlatılmış bir sorgulama üzerinden ulaşılacak, rasyonel bir uzlaşma olası değildir. Böyle bir siyaset kavrayışını reddeden agonistik demokrasi, siyaseti evcil bir müzakereden olduğuça fazla bir etkinlik, toplumsal haller arası bir aşındırma etkinliği, olarak görmeyi önermektedir⁸⁸. Bu durum radikal demokrasinin, özellikle de agonistik türünün, liberal demokrasiyle uyumunu zorlaştırmaktadır.

Radikal demokrasi ile liberal demokrasi arasındaki gerilim noktalarından birisi de, radikal demokrasinin, halkın gerçek anlamda yönetime katılmasını ekonomik eşitlikle ilintili bulmasıdır. Gerçekten de radikal demokrasinin ön plana çıkardığı siyasal etki eşitliği, ancak ekonomik eşitlikle mümkündür. Oysa liberal demokrasinin, temelde bu tür eşitlikle ilgilenmediği, tersine ekonomik yaşamı kendi kurallarına terk ettiği bilinmektedir. Buradan yola çıkarak, liberal demokrasi ile radikal demokrasi arasında, ekonomik alanın demokrasi karşısındaki yeri konusunda bir uyuşmazlığın bulunduğu söylenebilir.

Liberalizmin haklar kuramını benimseyip önemseyen, fakat ekonomi kuramını (kapitalizmi) demokrasi önünde bir tehdit olarak gören Bowles ve Gintis'in görüşleri konuya ışık tutar niteliktedir. Liberalizmin toplumsal

86 Yeğen, s.184.

87 Ibid, s.185.

88 Ibid, s.186.

uzamı, özel alan ve kamusal alan şeklinde böldüğünü ve kamusal alanın devleti, özel alanın ise aile ve kapitalist ekonomiyi kapsadığını belirten Bowles ve Gintis, liberalizmin, toplumsal uzamda yarattığı bu bölünme çerçevesinde, aile ve ekonomi gibi toplumsal alanları özel alan olarak gösterdiğini ve demokrasi adına yapılacak her türlü eleştiriden muaf tutmaya çalıştığını belirtmektedirler. Yazarlara göre ekonomi, sermayeye, üretim ve yatırımları denetleyip yönlendirme ve devletin ekonomi politikasını etkileme güçlerini verdiği için, kamusal bir alan olarak kabul edilmelidir. Bowles ve Gintis, ekonominin özel alana ait görülmesinin, bu alandaki etkinliklerin, kural olarak, demokratik hesap verme mekanizmalarına tabi tutulmama sonucunu doğuracağını söylemekte ve bu açıdan bakıldığında, kapitalizmin demokrasinin önündeki en büyük tehdit olduğunu kabul etmektedirler⁸⁹.

C- Radikal Demokrasiye Yapılan Eleştiriler

Radikal demokrasiye yapılan eleştirilerden ilki, böyle bir demokrasi anlayışının dizginlenmemiş bir çoğunluğa dayalı siyaset öngördüğü ve bunun da temel haklar üzerinde aşındırıcı bir etki doğurabileceğidir. Başka bir deyişle radikal demokrasi kuramlarının, herkesin temel hak ve özgürlüklerini koruyacak, çoğunluğun zorbalığına karşı azınlık haklarını savunacak tutarlı bir haklar kuramına imkan tanımadığı ifade edilmektedir.

Müzakereci demokrasi anlayışı içinde önemli bir konuma sahip olan Benhabib, Kantçı liberal geleneğin özerk kişiliğe yönelik ahlaki saygının, ahlakın ve davranışın temel normu olduğu yolundaki varsayımını paylaştığını vurgulamakta ve kendi radikal demokratik kuramının hak taleplerinin dayandırılabilceği en genel ahlak ilkelerini sağlayacak bir etik söylem kuramı öngördüğünü belirtmektedir⁹⁰. Benhabib, bir söylem kuramı içinde her bireyin çeşitli söz eylemlerine, yeni konuşmaları gündeme getirmeye, konuşmaların ön kabulleri üzerinde düşünülmesini talep etmeye yönelik aynı simetrik haklarının var olduğunu söylemekte ve bu ilkeye eşitlikçi karşılıklılık adını vermektedir⁹¹. Benhabib'e göre, evrensel ahlaki saygı ile eşitlikçi karşılıklılık normları, azınlıklara ve aykırı görüş sahiplerine, hem kendi değerlendirmelerini koruma hakkı tanıyacak, hem de kamusal tartışmanın kurallarına ve gündemine karşı çıkma hakkı verecektir⁹².

⁸⁹ Bkz. Samuel Bowles- Herbert Gintis, **Demokrasi ve Kapitalizm**, Çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Y., İstanbul, 1996, s.51 vd.

⁹⁰ Benhabib, *Müzakereci Bir Meşruiyet Modeline Doğru*, s.117.

⁹¹ *Ibid*, s.118.

⁹² *Ibid*, s.119.

Soruna agonistik demokrasi açısından yaklaşıldığında da, temel hakların zayıflatılması ve azınlıkta kalanların korunmasına ilişkin problemin aşılabileceği söylenebilir. Çünkü çoğulculuğu demokrasinin temeline yerleştiren bu kuram, çoğunluk ve azınlık ayrımı gözetmeksizin, her türden farklılığın tartışma alanına girebilmesini öngörür⁹³.

Radikal demokrasi kuramlarının eleştirildiği ikinci nokta, birincisiyle de ilintili olarak, anayasal yönetimi zayıflatacağı ve böylece temel hakların korunmasını zaafa uğratacağı iddiasıdır. Kuşkusuz radikal demokrasiyi, doğası gereği, salt çoğunluk kararıyla değiştirilemeyen ve ortadan kaldırılamayan kurucu ve düzenleyici nitelikte kamusal normlar içeren anayasa olgusu ile problemlili bulmak mümkündür. Çünkü anayasa temel hakları güvence altına almak bakımından önemlidir, fakat aynı zamanda demokrasinin sınırlarını da çizmektedir. Oysa radikal demokrasinin penceresinden bakıldığında demokrasi, oyunun kurallarını ve bu kuralların uygulamasını kesin olarak yorumlayacak bir hakemin bulunmadığı bir top oyunu gibi telakki edilir ve bu oyunun kurallarının her zaman tartışmaya açık olduğu söylenir⁹⁴. Dolayısıyla bu noktada radikal demokratlar, temel hakların korunması ile demokrasinin geliştirilmesi arasındaki açmazı çözümlenmek zorundadırlar.

Radikal demokratlar sorunun farkındadırlar ve temel hakları feda etmeyi düşünmezler. Sözgelimi müzakereci demokrasi modeli, liberalizmin eşit yurttaşların özerklik haklarının korunması kaygısını paylaşır; fakat temel normların, hakların ve sınırların her zaman tartışmaya açık olması gereğini de kabul eder⁹⁵. Dolayısıyla radikal demokrasi kuramcılarının, demokrasi ile temel hak ve özgürlükler arasında, birini diğerine feda etmeyen bir bağ kurmayı amaçladıkları söylenebilir. Bu bağlamda anayasa ile sınırlanmış demokrasi anlayışı yerine, demokratik anayasacılık fikrinin radikal demokrasinin tutumu olduğu söylenebilir.

Konu temel hak ve özgürlüklere gelmişken şunu da belirtmek gerekir; bazı radikal demokrasi kuramcılarının temel hak ve özgürlüklere bakışı, genel olarak liberallerden ve özellikle neo-liberallerden farklıdır. Sözgelimi Mouffe, radikal demokrasinin hakları bireyci bir çerçevede değil, demokratik haklar olarak gördüğünü belirtirken⁹⁶, bu çerçevede hakların, bireye ait olsalar da, ancak kolektif olarak uygulanan ve başkalarının da eşit haklara sahip olmalarını önceden varsayan bir anlayışı yansıttığını ifade eder. Yine Mouffe'ye göre, radikal

⁹³ Bkz. Mouffe, Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen, s.362.

⁹⁴ Benhabib, Müzakereci Bir Meşruiyet Modeline Doğru, s.120.

⁹⁵ Ibid, s.121.

⁹⁶ Mouffe, Radikal Demokrasi..., s.309.

demokrasi bireysel özgürlük ile siyasal özgürlüğün birlikte düşünülmesine izin veren bir özgürlük düşüncesine ihtiyaç duyar⁹⁷.

Güçlü demokrasi kuramıyla radikal demokrasi içinde yer alan Barber da, temel haklar konusuna liberal anlayıştan farklı yaklaşmakta ve bu konuda radikal demokrasinin üstünlüğünü ilan etmektedir. Barber, “demokrasinin daha öncelikli insani hedeflerin yaşamsal bir aracı olduğuna; özgürlük, eşitlik, adalet ve insan haklarının doğal bir varoluşa sahip olduğuna; ve yönetici kurumların ancak bu değerlere hizmet ettikleri sürece meşruluk kazandığına” dair yaygın liberal anlayışa karşı çıkmakta ve “toplumsal bir ortamda öz yönetim olarak anlaşılan demokrasinin, bireysel olarak sahip olunan hakların bitiş noktası değil, başlama yeri” olduğunu savunmaktadır. Barber’a göre, “özerklik demokrasinin koşulu değil, demokrasi özerkliğin koşuludur. İnsanlar...karar alma süreçlerine katılmaksızın özgür olamazlar. Özgürlük, adalet, eşitlik ve özerklik ortak düşünmenin ve ortak yaşamının ürünleridir; onları demokrasi yaratır”⁹⁸.

Mouffe ve Barber, demokrasiyi bireysel haklarla sınırlayan ve bu çerçevede onu ikinci plana iten liberal anlayıştan ayrılmakta ve demokrasiyi hakların başlangıç yeri olarak görmektedirler.

Radikal demokrasi teorilerine yapılan bir diğer önemli eleştiri, ütopyacı yersizlik, başka bir deyişle, gerçekçilikten uzak olma eleştirisidir. Bu eleştiri çerçevesinde radikal demokrasinin idealleri pek çok açıdan çekici bulmasına karşın, bilhassa gelişmiş sanayi toplumlarının ölçüsünün böyle bir anlayışı karşılayamayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca korku ve nefret retoriği tarafından yönlendirilen çağdaş siyasal kültürlerin, müzakereci ideallere yardım etmesi ihtimalinin güçlüğü de⁹⁹ radikal demokrasinin günümüz toplumlarındaki yerini son derece tartışmalı hale getirmektedir.

Radikal demokrasi kuramcıları arasında yer alan Warren’a göre, radikal demokratların bu handikapı aşmak için gözden irak tutmamaları gereken noktalar vardır. “Herşeyden önce radikal demokratlar, devletin Rousseau’cu ideallerinden vazgeçmelidirler. Çünkü çağdaş toplumların yaygın bir biçimde politize olmuş, çoğullaşmış ve farklılaşmış doğası bunun için elverişli değildir. İkinci olarak, radikal demokratların, demokratik katılımın, şansa sahip olduklarında insanların doğal olarak seçecekleri cazip bir aktivite olduğu şeklindeki romantik dogmayı terk etmeleri gerekir. Çünkü diğer cevap ya da aktivite türleri daha fazla tatmin edici bulunduğu zaman,

⁹⁷ Ibid, s.311.

⁹⁸ Barber, s.24-25.

⁹⁹ Warren, s.242.

bireyler ona kayabilirler. Kaldı ki bireyler demokratik katılımı, sadece cazip olduğu için değil, kötüye kullanmak için de isteyebilirler”¹⁰⁰.

Sonuç olarak, radikal demokrasiye yapılan ütopyacı yersizlik eleştirisinin son derece ciddi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla radikal demokratların bu soruya vermiş oldukları yanıt önem kazanmaktadır.

Benhabip, radikal demokrasi modelinin olgu karştı bir düşünce deneyini ifade etmediğini, aksine böyle bir kuramın mevcut demokrasi uygulamalarının örtük ilkelerini ve mantığını aydınlattığını düşünür. Ona göre, radikal demokrasinin aydınlatabileceği uygulamalar arasında, demokrasilerde müzakereci birimlerin anlamı, parlamenter muhalefetin gerekçesi, özgür ve bağımsız bir medya ve kamuoyu alanı gereksinmesi ve çoğunluk kuralını bir karar alma usulü olarak kullanmanın gerekçesi sayılabilir. Günümüz karmaşık toplumlarında böylesi bir demokrasi anlayışının uygulama alanı bulamayacağını savunan kuramcıların, sorunu yeniden bir çerçeveye oturtmak zorunda olduklarını ifade eden Benhabip’e göre sorun, radikal demokrasinin karmaşık toplumların uygulaması haline gelip gelemeyeceği değil, karmaşık toplumların hala demokratik yönetime elverip elvermediğidir¹⁰¹.

Radikal demokrasinin liberal demokrasiyi dönüştürme amacı dikkate alındığında Benhabip’in yaklaşımının hayli tutarlı olduğu görülür. Çünkü amaç demokrasiyi hayatın gerçeklerine uydurmak değil, uygulamayı demokratik kılmaktır.

Diğer taraftan, radikal demokrasiyi ütöpik olmakla suçlarken şunu da dikkate almak gerekir. Radikal demokrasi, ondan bazı öğeler içermeyi hedeflemesine rağmen, tam da doğrudan demokrasi demek değildir. Doğrudan demokrasi, prensip olarak temsil olgusunu kabul etmez. Oysa radikal demokrasinin penceresinden bakıldığında, temsil, katılımın karştı olarak görülmeyebilir. Son zamanlarda, liberal demokrasiye karşı daha doğrudan bir demokratik projeyi savunan kimi yazarlar, yegane gerçek demokrasi olarak doğrudan demokrasinin zirveye yükseltilmesini hatalı bulmakta¹⁰² ve bir anlamda onun, çağdaş demokrasi açısından gerekli ve istenilebilir bir şey olduğunu kabul etmektedirler¹⁰³.

¹⁰⁰ Ibid, s.242

¹⁰¹ Benhabip, Müzakereci Bir Meşruiyet Modeline Doğru, s.127.

¹⁰² Bu konuda George Kateb, David Plotke ve Iris Marion Young’ın yaklaşımları için bkz. Nadia Urbinati, “Representation as Advocacy, A Study of Democratic Deliberation”, *Political Theory*, Volume 28, Number 6, December 2000, s.759-760.

¹⁰³ Ibid, s.760. Fakat yukarıda vurgulanan eğilime rağmen, radikal demokrasi kuramcıları arasında yer alan Barber, temsil olgusunu güçlü ve gerçek demokrasi fikriyle uyumsuz bulmakta ve temsilin özgürlükle, eşitlikle ve toplumsal adaletle bağdaşmadığını ileri sürmektedir. Bkz. Barber, s.190.

Bu çerçevede soruna, radikal demokrasinin demokratik müzakere penceresinden yaklaşan Urbinati, demokratik müzakerenin bizden tüm yurttaşların müzakereye katılabilecekleri temsil sistemini araştırmamızı istediğini belirtmekte ve özellikle nispi temsil sisteminin, siyasal fırsat eşitliği ve kontrol gibi demokrasi prensiplerini daha güvenli kılarak, bunu sağlayabileceğine inanmaktadır¹⁰⁴.

Buradan yola çıkarak radikal demokrasinin temsil olgusunu dışlamadığı, fakat yurttaşların siyasete en etkin bir biçimde katılımını sağlayacak temsil sistemi konusunda hassasiyet gösterdiği söylenebilir. Diğer taraftan radikal demokrasi teorisi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yetersiz bulunan ve karşı çıkılan şey, soyut anlamda temsil olgusu değil, onun liberal demokrasi uygulamasında aldığı biçimdir. Daha önce de vurgulandığı gibi, radikal demokrasi fikirlerin temsilini yeterli saymaz, fikirlerin temsiliyle beraber mevcudiyetin temsiline de gerçekleşmesini ister.

IV- SONUÇ

Bireysel hak ve özgürlükler, hukuk devleti, çoğulculuk... gibi önemli ilkeler üzerine inşa edilen liberal demokrasinin, çağımızın egemen demokrasi anlayışı olduğu bir gerçektir. Fakat, bu anlayışın bir meşruiyet krizi yaşadığı da son zamanlarda üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bunun anlamı, demokratik değerlerde ifadesini bulan siyasi ideallerle, liberal demokratik siyasetin kurumsal yapısı arasında bir uyumsuzluğun, hatta bir çelişkinin var olduğudur. Daha açık bir deyişle, demokrasinin özgün anlamıyla liberal demokrasi uygulaması arasında bir mesafe sorunu vardır ve bu durum, meşruiyet sorununun kaynağı olarak görülmektedir.

Bu mesafe dolayısıyla ki, demokrasiyi gerçekçi bir biçimde tanımlayanlar, onu son tahlilde, yönetici elitin seçimi olgusuna indirgemek zorunda kalmaktadırlar. Aslında demokratik elitizm kuramını besleyen de bu gerçektir. Bütün bunların sonucu ise, demokrasinin basit bir yönetim metodundan ibaret görülmesi, demokratik meşruluğun da, sadece yöneticilerin seçimine bağlanmasıdır.

Oysa demokratik meşruiyet, her şeyden önce, iktidarın alacağı kararlardan etkilenecek olanların, karar alma sürecine özgürce katılabilmelerine bağlıdır. Öte yandan, siyasal karar alma sürecine katılma imkanı, toplumu oluşturan bireylerin eşitliğini gerektirir. Fakat bu soyut anlamda eşitlik olmamalıdır. Bu eşitliğin ekonomik güç, siyasal iktidara yakınlık ve toplumsal sınıf ya da statü konumlanmalarından etkilenmemesi gerekir. Diğer taraftan bu eşitlik, siyasal sürece katılanların birbirlerini eşdeğer özneler olarak görmelerini, sürece katılmak için gereken araç ve

¹⁰⁴ Urbinati, s.761.

imkanlara eşitçe sahip olmalarını ve sürecin içerdiği tartışma konularının sınırlandırılmamasını zorunlu kılmaktadır.

Demokratik meşruiyet çerçevesinden bakıldığında, liberal demokrasinin, demokratik siyasete verdiği anlam, siyasetin sınırları ve bu bağlamda çoğulculuğa biçtiği konum ve katılım olgusunun gerçekleşme durumu açısından, demokratik idealle çeliştiği ve kriz içine düştüğü söylenebilir.

Radikal demokrasi, liberal demokrasinin bu krizinden yola çıkan, temelde liberal değerleri ihmal etmeden, hatta onları da dikkate alarak, demokrasinin özünde yatan siyasal idealleri pekiştirmeyi ve demokratik pratiklerin çoğaltılmasını amaçlayan ve demokrasinin derinleştirilmesini bunlarda gören bir anlayıştır. Daha somut düzeyde yaklaşıldığında radikal demokrasi, bireylerin günlük yaşamlarını doğrudan etkileyen kurumlar üzerinde daha geniş bir biçimde yetkilendirilmesini öngören ve demokratik kurumların buna göre oluşturulmasını hedefleyen bir yaklaşımı ifade eder. Bu çerçevede siyasal haklar ve oy kullanma prosedürleri, demokrasinin bütünü ya da kesin şekli olarak görülmez; amaç, demokrasinin özünde yatan siyasal idealleri pekiştirmek ve onu olabildiğince ideal anlamına yaklaştırmaktır.

Bu amaçla yola çıkan radikal demokrasi, liberal demokrasinin çoğulculuk olgusuna yaptığı vurguyu taktikle karşılaşmasına rağmen, yeterli bulmaz. Liberal demokrasinin benimsemiş olduğu çoğulculuğun, liberal toplumun sınırları ile belirlenen çoğulculuk olduğunu belirtir ve bunun çoğulculuğun kendisi olmadığını vurgular. Diğer taraftan radikal demokrasi, liberal demokrasinin, kimliğin, vatandaşlık dışındaki kurucu öğelerini dışladığını ve böylece farklılıkların gerçek anlamda tanınmasını ve temsilini öngörmediğini iddia eder ve farklılıkların hem fikir hem de mevcudiyet olarak tanınmasını ve temsil edilmesini öngörür. Fakat bunu yaparken, "sınırların bulunmaması" şeklindeki aşırı çoğulculuk biçimlerinden de ayrılır. Çünkü, aşırı çoğulculuk biçimleri, ortak paydadana yoksun kimlikler çoğulculuğunu öngörür. Kuşkusuz böyle bir çoğulculuk anlayışını siyasal düzen olgusuyla bağdaştırmak mümkün değildir.

Çoğulculuk gibi, katılım da radikal demokrasinin önemli bir unsurudur. Demokratik teori alanında, elitist görüşe karşı katılımcı görüşü savunan radikal demokrasi, devletin sivil toplum tarafından, alttan denetimini öngörür ve böylece liberal demokrasinin, katılımcı demokrasiye dönüştürülmesini amaçlar. Bu amacın gerçekleşebilmesini ise, karar alma süreçlerinin kamusal alana açılmasında ve bu çerçevede sivil toplum örgütlerinin karar alma süreçlerine katılmasında görür. Radikal demokrasi teorilerine göre, bu alandaki bir başka gereklilik de, karar alma süreçlerine katılan kişiler ve örgütler ile bu sürece alınan konular arasında siyasal etki eşitliğinin sağlanmasıdır.

Bütün bu özellikleriyle radikal demokrasi, liberal demokrasinin dönüştürülmesini amaçlar. Gerçekten iki demokrasi anlayışı karşılaştırıldığında, bu amaç doğrultusunda, bazı önemli geçiş imkanlarının bulunduğu görülür. İkisinin de demokratik devrimden türemiş olmaları ve radikal demokrasinin de, son tahlilde, modernizm ve liberalizmin temel ilkeleri olan, eşitlik, özgürlük, çoğulculuk ve katılım üzerine bina edilmiş olması böylesi bir geçişi mümkün kılar gözükmektedir. Fakat, radikal demokrasinin, özellikle agonistik çeşidiyle, siyasete yüklediği anlam ve ekonomik alanın özel alana değil de kamusal alana dahil olduğu şeklindeki yaklaşımı, iki demokrasi anlayışı arasında aşılması güç engeller olarak durmaktadır.

Öte yandan, liberal demokrasinin eleştirisi üzerine bina edilen radikal demokrasinin kendisi de ciddi eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bunlardan en önemlisi, radikal demokrasinin, dizginlenmemiş bir çoğunluğa dayalı siyaset öngördüğü ve bunun da temel haklar üzerinde aşındırıcı bir etki doğuracağı eleştirisidir. Fakat, radikal demokrasi teorileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bazılarının, bireye ve bireysel haklara bakışları liberal anlayışa göre farklılıklar arz etse bile, hukukun üstünlüğü, bireysel haklar, değer çoğulculuğu ve anayasal güvencelere saygı gibi liberal mirasın, şu ya da bu şekilde, benimsenmiş olduğu görülür. Yani, bu iki demokrasi anlayışı arasında, temel hakların önemi ve korunması hususunun, pek de tartışma konusu yapılmadığı söylenebilir.

Radikal demokrasi kuramlarına yapılan bir diğer eleştiri, gerçekçilikten ve dolayısıyla uygulanabilirlikten uzak olma eleştirisidir. Bu eleştiri çerçevesinde, radikal demokrasinin, özellikle gelişmiş sanayi toplumlarının ölçülerine uymadığı ifade edilmektedir. Böyle bir eleştiri, radikal demokrasiyi, doğrudan demokrasiyle karıştırmaktan kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz radikal demokrasi, doğrudan demokrasinin pek çok unsurunu demokrasi açısından yüceltir. Fakat temsil olgusunu da çağdaş demokrasinin önemli bir özelliği sayıp, katılımı birleştirmeyi yeğler. Ayrıca şunu da dikkate almak gerekir ki, radikal demokrasi, demokrasinin modern toplumlara uydurulmasından ziyade, modern toplumların daha demokratik kılınmasıyla ilgilenir.

Bu çerçevede radikal demokrasiyi, son tahlilde, liberalizmi dışarıda bırakmayan, aksine, liberalizmin içinde olan bir demokrasi anlayışı saymak gerekir. Radikal demokrasinin amacı, demokrasiyi derinleştirmek ve özgün anlamına yaklaştırmaktır. Radikal demokratların ortak özellikleri, bunu, siyasal liberalizmin ilkelerini feda etmeden yapmak istemeleridir.